

Asia: VN/24815/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevasta yritysten huolellisuusvelvoitteesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne soveltamisalaa ja määritelmiä koskevista ehdotuksista (lain 1 luku)

Energiateollisuus ry (ET) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevasta yritysten huolellisuusvelvoitteesta ja siihen liittyviksi laeiksi. ET pitää lain tavoitteita kannatettavina ja tärkeänä, että ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevat yritysten huolellisuusvelvoitteet perustuvat EU-tasoiseen sääntelyyn. Kansallisessa toimeenpanossa on kuitenkin olennaista pidättäytyä EU-sääntelyn vähimmäistason ylittävästä kansallisesta lisäsääntelystä sekä varmistaa, että sääntelyn sisältö, soveltamisala ja oikeusvaikutukset ovat yrityksille mahdollisimman selkeitä ja ennakoitavia.

ET pitää ehdotettua soveltamisalaa ja määritelmiä pääosin perusteltuina. Myönteistä on, että esityksessä on niiltä osin kuin kansallista liikkumavaraa on, lähtökohtaisesti pitäydytty direktiivin vähimmäistason mukaisessa sääntelyssä. Tämä lähtökohta on yritysten oikeusvarmuuden, ennakoitavuuden ja kilpailukyvyn kannalta olennainen.

ET katsoo kuitenkin, että esitystä on tarpeen täsmentää erityisesti huolellisuusvelvoitteen sisältöä, vastuun rajoja ja menettelyjä koskevilta osin seuraavissa luvuissa esitetyn mukaisesti.

Lausuntonne huolellisuusvelvoitteen sisältöä koskevista ehdotuksista (lain 2 luku)

Energiateollisuus ry pitää tärkeänä, että yritysten asianmukaisen huolellisuusvelvoitteen sisältö kuvataan riittävän selkeästi lainsäädännössä ja sen perusteluissa. Yrityksen vastuun arvioinnin lähtökohtana tulee olla se, onko yritys toiminut sille kuuluvan huolellisuusvelvoitteen mukaisesti. Oikeudellinen vastuu voi syntyä vain tilanteissa, joissa yritys on laiminlyönyt huolellisuusvelvoitteen ja laiminlyönnillä on aiheutettu haitallisia seurauksia. Sääntely ei saa johtaa yritysten tulosvastuuseen eikä automaattiseen vastuuseen koko toimitusketjusta tai kaikista toimintaketjussa ilmenevistä haitallisista vaikutuksista.

Haitallisten ympäristövaikutusten ja ihmisoikeusvaikutusten määrittelyssä käytettyjen kansainvälisten sopimusten tulkinta on yritysten näkökulmasta haastavaa, koska sopimukset eivät lähtökohtaisesti kohdistu suoraan yrityksiin. Erityisesti ihmisoikeusvelvoitteiden osalta perusteluissa olisi syytä tunnistaa, että esimerkiksi Kansainvälisen työjärjestön ILO:n sopimukset velvoittavat valtioita, eivät yrityksiä. Yrityksen velvoitteita tulisi arvioida suhteessa kyseisen maan oikeudelliseen ja institutionaaliseen toimintaympäristöön.

On myös tärkeää, että velvoitteiden kohdentuminen toimitusketjussa kuvataan selkeästi. Soveltamisalassa olevien yritysten toimintaketjuissa tulee olemaan paljon yrityksiä, jotka eivät itse ole lainsäädäntövelvoitteiden piirissä. Vakavien ihmisoikeus- ja ympäristöhaittojen ehkäisemisestä ja korjaamisesta ensisijaisen vastuun tulisi kuulua toimijalle, jonka toiminnasta haitta aiheutuu. Yrityksen tulee toimia riskiperusteisesti tunnistamalla olennaiset haitat, priorisoimalla toimet sekä toteuttamalla ehkäiseviä, lieventäviä ja korjaavia toimenpiteitä. Yrityksiltä ei voida kuitenkaan edellyttää kaikkiin haittoihin puuttumista tai kaikkien haitallisten vaikutusten poistamista koko toimintaketjusta. Arvioinnissa keskeistä tulisi olla asianmukainen menettely, toimenpiteiden toteutus ja dokumentointi. Yksittäisen haitan korjaamatta jääminen ei saa johtaa automaattiseen vastuuseen tai sanktioihin.

ET pitää tärkeänä, että lain perusteluissa tunnistetaan tilanne, jossa yrityksellä ei välttämättä ole tarkkaa tietoa liikekumppaneidensa työntekijämäärästä. Tietopyyntöjen kohdentamisen perustuessa liikekumppanin työntekijämäärään, yrityksen tulee lähtökohtaisesti voida luottaa liikekumppanin itse ilmoittamaan työntekijämäärään.

ET pitää lisäksi tärkeänä, että huolellisuusveloitteen sisältöä koskevissa pykälissä käytetään mahdollisimman tarkasti direktiivin sanamuotoja vastaavia ilmaisuja. Erityisesti 18 §:ssä haitallisen vaikutuksen vakavuuden arviointia koskevan sanamuodon tulisi vastata direktiivin ilmaisua. Ilmaisun ”otetaan erityisesti huomioon” sijaan tulisi käyttää direktiivin tarkoitusta paremmin vastaavaa ilmaisua ”otetaan muun muassa huomioon”.

28 §:n osalta ET näkee tarpeelliseksi selvittää investointeja ja muutoksia koskevaa sääntelyä. Pykälään on yhdistetty direktiivin 10 ja 11 artiklojen säännöksiä investoinneista ja muutoksista, vaikka kyse on erillisistä ja tapauskohtaisesti harkittavista toimista. Niitä ei tulisi yhdistää tavalla, joka antaa virheellisen kuvan siitä, että toimenpiteet tulisi aina toteuttaa yhdessä. Lisäksi 1 kohtaan tulisi lisätä direktiivin mukaisesti sana ”esimerkiksi”, sillä luettelo on tarkoitettu esimerkinomaiseksi eikä tyhjentäväksi.

29 §:ssä pk-yrityksille tarjottavaa tukea koskevan säännöksen tulisi vastata direktiivin sanamuotoa, jolloin ”koulutuksen” jälkeen ei ole yhdysviivaa, ja ”muut vastaavat toimenpiteet”-ilmaisu jätetään pois. Tällöin direktiiviä vastaava ilmaisu olisi: ”Yrityksen on tarvittaessa tarjottava yrityksen liikekumppanina olevalle pk-yritykselle: 1) kohdennettua ja oikeasuhteista tukea, joka kattaa muun

muassa valmiuksien kehittämisen, koulutuksen tai johtamisjärjestelmien parantamisen, kun se on tarpeellista pk-yrityksen resurssien, tietämyksen ja rajoitteiden vuoksi;”

31 §:ssä liikekumppaneilta pyydettäviä sitoumuksia koskevassa sääntelyssä on varmistettava, ettei direktiivin tekstiä ja tarkoitusta muuteta. Pykälän 2-kohtaan ei tulisi sisällyttää korjaavaa toimintasuunnitelmaa, vaan se tulisi muotoilla direktiivin mukaisesti seuraavasti: ”2) noudattavansa tarvittaessa 27 §:ssä tarkoitettua ennaltaehkäisevää toimintasuunnitelmaa;”.

Vastaava muutos tulisi tehdä myös seuraavaan momenttiin: ”Yritys voi pyrkiä saamaan välilliseltä liikekumppanilta sitoumukset yrityksen käytännesääntöjen tai ennaltaehkäisevän toimintasuunnitelman noudattamisesta...”

Lausuntonne yritykselle tehtäviä valituksia ja ilmoituksia koskevista ehdotuksista (lain 3 luku)

Energiateollisuus ry pitää tarpeellisena täsmentää perusteluissa, ettei valituksia voida tehdä nimettömänä. Direktiivin ja lakiesityksen rakenne viittaa siihen, että valituksen tekijällä on 45 §:n 2 momentissa säädetty oikeudet, joiden toteuttaminen edellyttää valituksen tekijän tunnistettavuutta. Ilmoitukset voitaisiin sen sijaan tehdä nimettömänä tai luottamuksellisena, kuten ehdotuksessa erikseen todetaan.

ET pitää kannatettavana sitä, että esityksessä erotetaan valitusmenettelyt ja ilmoitusmekanismit oikeudellisesti ilmoittajansuojelulain mukaisesta whistleblowing-kanavasta. Samalla olisi kuitenkin tarkoituksenmukaista, ettei sääntely rajoittaisi yrityksiä teknisesti hyödyntämästä entuudestaan käytössä olevia mekanismeja ilmoitusten tai valitusten jättämiseksi. On myös perusteltua, että yrityksen on mahdollista täyttää 44, 47 ja 48 §:ssä säädetty velvoitteet osallistumalla yhteistyössä toteutettuihin valitusmenettelyihin ja ilmoitusmekanismeihin kuten konsernin yhteiseen keskitettyyn kanavaan.

ET korostaa myös tarvetta ehkäistä ilmoitus- ja valitusmekanismien väärinkäyttöä. Perusteettomat, toistuvat tai tarkoitushakuiset yhteydenotot voivat sitoa merkittävästi yritysten resursseja ja hidastaa asianmukaisten ilmoitusten käsittelyä. Siksi lainsäädännössä tai vähintään sen perusteluissa tulisi tunnistaa nämä riskit ja varmistaa, että yrityksillä on käytettävissään keinot hallita ja priorisoida vastaanotettuja ilmoituksia ja valituksia tehokkaasti. Yrityksillä tulisi olla mahdollisuus jättää ilmeisen perusteettomat, toistuvat tai väärinkäyttötarkoituksessa tehdyt yhteydenotot rajatusti käsittelemättä tai käsitellä ne kevennetyissä menettelyissä ilman, että tästä seuraa yritykselle oikeudellisia riskejä.

Lausuntonne valvontaa ja seuraamuksia koskevista ehdotuksista (lain 4 luku)

Energiateollisuus ry pitää perusteltuna, että lain valvontatehtävä annettaisiin Lupa- ja valvontavirastolle. Valvonnan tulee olla johdonmukaista, ennakoitavaa ja suhteellisuusperiaatteen mukaista. Valvonnassa on otettava huomioon huolellisuusvelvoitteen riskiperusteinen ja tapauskohtainen luonne.

Lausuntonne vahingonkorvausta koskevista ehdotuksista (lain 5 luku)

Vahingonkorvausvastuuta koskevaa sääntelyä ja sen perusteluja tulisi täsmentää. Erityisen tärkeää on tehdä selväksi, ettei haittojen ehkäisemiseen, lieventämiseen tai korjaamiseen liittyviä puutteita voida sellaisenaan pitää vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna erittäin painavana syynä puhtaan taloudellisen vahingon korvaamiseen.

Luonnoksessa todetaan perustellusti, että huolellisuusvelvoite on riskiperusteinen ja edellyttää tapauskohtaista harkintaa. Samoin todetaan, että yritys ei välttämättä kykene tunnistamaan kaikkia haitallisia vaikutuksia ja että sen voi olla tarpeen priorisoida toimenpiteitään. Nämä lähtökohdat tulee huomioida myös vahingonkorvausvastuun arvioinnissa.

Perusteluissa tulisi selkeästi todeta, ettei vastuuta synny tilanteissa, joissa yritys on toiminut sääntelyn edellyttämällä tavalla riskiperusteisesti, kohdistanut toimensa perustellusti ja dokumentoinut ne asianmukaisesti. Lisäksi täyden korvauksen periaatteen rinnalla on korostettava, ettei korvaus saa muodostua kohtuuttomaksi tai rangaistusluonteiseksi. Vaikka luonnoksessa tunnistetaan tämä tarve, täsmennys olisi tarpeen yritysten oikeusvarmuuden ja vastuun ennakoitavuuden kannalta.

Lausuntonne muista ehdotuksista (erinäiset säännökset, liitelait)

-

Lausuntonne ehdotuksen vaikutusten arvioinnista (erityisesti millaisia vaikutuksia näette ehdotuksella olevan ja onko ehdotuksella muita kuin luonnoksessa tunnistettuja vaikutuksia, mitä)

Energiateollisuus ry pitää ehdotuksen vaikutuksia pääosin hyvin arvioituina. Vaikka suoraan sääntelyn soveltamisalaan kuuluvien suomalaisten yritysten määrä jää muutosten seurauksena suhteellisen vähäiseksi, sääntelyllä tulee olemaan välillisiä vaikutuksia myös soveltamisalan ulkopuolella oleviin yrityksiin. Vaikutuksia arvioitaessa on esitysluonnoksen mukaisesti otettava huomioon myös muu EU:ssa jo voimassa oleva tai valmistelussa oleva sektorikohtainen ja laajemmin sovellettava lainsäädäntö, joka sisältää huolellisuusvelvoitteen omaisia selvilläolo- ja puuttumisvelvoitteita ihmisoikeuksiin ja ympäristöön liittyvien rikkomusten osalta.

Esitysluonnoksen mukaisesti, yhdenmukainen EU:n alueen yritysten sääntely varmistaa yrityksiin tasapuolisesti kohdistuvan sääntelytaakan ja tukee EU:n alueen yritysten keskinäistä kilpailukykyä. Yhtenäinen sääntely tasaa kilpailueroja yritysten välillä ja on suomalaisten yritysten etu verrattuna tilanteeseen, jossa kansalliset sääntelyt eroaisivat toisistaan.

Lausuntonne ehdotuksen säätämjärjestystä koskevista perusteluista

-

Muut huomionne ehdotuksesta

Energiateollisuus ry pitää tärkeänä, että yritysvastuudirektiivin toimeenpanossa toimitaan hallitusohjelman mukaisesti ja vältetään EU-lainsäädännön toimeenpanon yhteydessä kansallista lisäsääntelyä. Lausunnolla olevassa lakiehdotuksessa tämä lähtökohta toteutuu pääosin, mutta

esitystä on eräiltä osin vielä syytä tarkentaa. Lain viimeistelyssä on huolehdittava siitä, että sääntelyn sisältö on yritysten näkökulmasta mahdollisimman selkeä ja ennakoitava, yritysten oikeusvarmuus turvataan ja hallinnollinen taakka pidetään perusteltavalla ja kohtuullisella tasolla.

ET pitää perusteltuna, että ehdotettuja lakeja sovellettaisiin yrityksiin 26.7.2029 alkaen. Tällöin komission ohjeet ovat käytettävissä riittävän ajoissa ennen kansallisen lain soveltamisen alkamista.

Yhteenvetona ET korostaa, että direktiivin kansallisen täytäntöönpanon tulee pysyä mahdollisimman tarkasti EU-sääntelyn asettamissa puitteissa. Esitystä tulisi erityisesti täsmentää huolellisuusveloitteen ydinsisällön ja vastuun rajojen, vahingonkorvausvastuun ennakoitavuuden, ilmoitus- ja valitusmenettelyjen sekä kolmansien maiden oikeudellisen toimintaympäristön huomioon ottamisen osalta.

Wilhelms Taina
Energiateollisuus ry